

Bevezetés

Pál, a népek apostola nemcsak küldött, atya és tanító, bölcs építőmester, önmegtagadó és céltudatos versenyző (Gal 1,1; 1Kor 4,15; 3,10; 9,24–26), hanem az írárok ismerője és értelmezője is, aki vallja, hogy azok „értünk” íratlak meg (Róm 4,24; 1Kor 9,10), azaz Isten általuk hozzánk is szól. Pál az Újszövetség legkorábbi iratainak szerzője. Levelei ezért első dokumentumai annak, ahogy a születő kereszténység Izrael szent iratait olvassa, s bennük érti meg, kicsoda Jézus Krisztus, és mit vitt végbe általa Isten.

Aki ír vagy beszél, a nyelv jelrendszerét használja. Emlékezetének kincstárából merít, saját szempontjai szerint szövi beszédének szövetét. Vallási közösségeknek gyakran alakul ki saját nyelvezete is. A saját beszédmód a titkokban való osztozás eszköze. Pál íráshasználatában éppen az a legérdekesebb, ahogyan átveszi és alkalmazza Izrael hitének jelentős fogalmait – törvény, igazság, megigazulás, Isten, Úr –, és azokat átformálva, új jelentéssel gazdagítva egy új, most alakuló közösség közkincsévé teszi. Az apostol hitének megformálásában és elmélyülésében döntő szerepe van a gyermekkorában elsajátított izraelita hitnek. Valószínűleg a héber Biblia görög változatán tanult meg írni és olvasni. Annak mondatai vésődtek be emlékezetébe, hasonlatai és metaforái lettek mindennapi kenyere. Leveleiben összesen mintegy 100 bibliai idézetet találunk kifejezett formában, tehát bevezető, idéző formulával ellátva. Mintegy 400 alkalommal biztos, hogy bibliai szöveghelyet idéz közvetett módon, tehát úgy, hogy nem jelöli az idézet tényét, hanem olvasói műveltségére bízva, felismerik-e vagy sem, honnan vette a kifejezést.

Az idézett vagy általában felhasznált ószövetségi szövegek közül a korai kereszténység számára a Zsoltárkönyv volt a legismertebb és talán ezért a legfontosabb is. Martin Hengel a Zsoltároskönyv korai keresztény jelentőségéről szólva így fogalmaz: „A Zsoltároskönyv (Izajás mellett) lényegében a legfontosabb ‘keresztény irat’ az első és második században. Máté evangéliuma csak a második század második felében válik meghatározóvá.”¹ Erich Zenger pedig arra a nyilvánvaló tényre utal,

¹ „Er ist im Grund (neben Jesaja) die wichtigste ‘christliche Schrift’ im 1. und 2. Jahrhundert. Erst in der 2. Hälfte des 2. Jahrhunderts holt das Matthäusevangelium auf.” M. HENGEL, „Die

hogy „sem az Újszövetség, sem a második század keresztény irodalma nem teremtett ‘új’ keresztény imádság- vagy énekgyűjteményt. Az őskeresztény és korai keresztény közösségekben bizonyosan keletkeztek spontán karizmatikus és entuziaszta módon ‘zsoltárok és himnuszok’ (vö. 1Kor 14,15.26; Kol 3,16; Ef 5,19), ezeket azonban nem gyűjtötték össze, hogy a kánoni Biblia vagy az egyházi rendelkezések részévé váljanak. Amikor krisztológiai tévtanításokat ítél el, Tertullianus, az első latin egyházatyja már Kr. u. 200 körül Dávid zsoltáraitra hivatkozik, amelyeket a platonizáló eretnekekkel szemben mint Jézus valódi emberségének bibliai bizonyítékait mutatja fel: *Ebben a zsoltárok is mellettünk állnak, nem az aposztata, eretnek és platonista Valentinuséi, hanem Dávid szent és általánosan elismert zsoltárai. Dávid Krisztusról énekel nekünk, általa pedig Krisztus énekel nekünk önmagáról.*”²

A zsoltárok szépsége és jelentősége indít arra, hogy keressük használatuk közvetlen jeleit az ősegyház egyik legjelentősebb teológusának és misszionáriusának, a leveleivel is apostolkodó Pál apostolnak írásai-ban. Írásainak gazdagságát és hitvallásának értékét csak akkor tehetjük magunkévá egészen, ha forrásait a héber Bibliában és a születő egyház hitében feltárjuk, illetve kialakulásának menetét figyelemmel kísérjük. Abban a meggyőződésben bocsátjuk útjára tanulmányunkat, hogy az írások tanulmányozása Isten és az általa megszólított ember párbeszéd-ének véget nem érő folyamatához tartozik, s ezért a betűk szolgálatán túl a Lélek erejét teszi elérhetővé.

Témánk az intertextualitás és a Biblia kánoni olvasatának gondolat-köréhez illeszkedik. Úgy véljük, hogy az intertextualitás szövegtani modelljét jól kiegészíti a teológiai jellegű kánoni olvasat. Természetesen egyik sem tekinthet el a szöveg keletkezés- és szövegtörténetének vizsgálatától. Éppen a későbbiekben még értelmezendő intertextualitás fogalma felveti a részben eredetileg különböző nyelven keletkezett szövegek és szerzőik közötti kommunikáció tényleges lehetőségének kérdését, tehát azt a kérdést, hogy egyáltalán olvashatta vagy ismerhette-e legalább felületesen, és ha igen, milyen formában és milyen nyelven a feltételezett

Septuaginta als ‘christliche Schriftensammlung’”, In: M. HENGEL, A. M. SCHWEMER (Hrsg.), *Die Septuaginta zwischen Judentum und Christentum* (WUNT 72; Tübingen 1994) 265.

² Vö.: E. ZENGER u. a., *Einleitung in das Alte Testament* (Kohlhammer Studienbücher Theologie 1,1; Stuttgart–Berlin–Köln 1995) 254.

háttérszöveget a vizsgált szöveg szerzője. Tanulmányunk ezért szükségszerűen a zsolttárok eredeti héber szövege, a közvetítő nyelvként használt és értelmezett görög zsolttárfordítás, illetve a páli levelek görög eredeti szövegének kapcsolatát vizsgálja.

A Zsolttárok könyvének eltérő héber és görög számozása technikai jellegű megjegyzést tesz szükségessé. Bár a tudományos kutatás a Zsolttárok könyvét általában az eredeti, héber szöveg számozása szerint közli, helyesebbnek látszik, hogy jelen esetben általában a Septuaginta számozását közöljük, de mindig külön jelöljük, hogy erről, a görög szöveg szerinti számozásról van szó. Tanulmányunkban abból indulunk ki, hogy Pál apostol előre kész görög fordítás szövegét használta fel, amely valószínűleg a Septuaginta szövege volt. Mivel leginkább ennek a görög szövegnek és a páli levelek szövege kapcsolatának vizsgálatával foglalkozunk, helyesnek látszik, hogy a görög számozást használjuk és jelöljük, mégpedig úgy, hogy a zsolttár száma mögé beillesztjük a Septuagintára utaló hagyományos LXX jelet. Mindazonáltal ahol nem tüntetjük fel, hogy a Septuaginta számozásáról van szó, ott az vagy megegyezik a görög és a héber szövegben, vagy a héber szerint idézzük a zsolttárok némelyikét, olyan esetekben, amikor nem közvetlenül idézett szövegről van szó. A héber számozást használjuk a zsolttárokat eredeti összefüggésükben vizsgáló fejezetben.

A franciaországi Vézelay katedrálisának egyik oszlopfője Mózeset és Pált ábrázolja együtt, amint egy malomnál dolgoznak. Mózes egy zsák tartalmát önti a kézi malomba, amelynek túloldalán Pál tartja a másik zsákot. A hajtókerék négy küllője keresztet formáz. Mózes rövid ruhában és szandálban, rabszolgaként, Pál a római polgárok hosszú tunikájában, mezítláb áll, szemét megigézve a pergő lisztre függeszti.³ Az Ószövetség a búza, amelyet megőröl a „misztikus malom”, hogy az Újszövetség lisztjévé változzon. Az maradt, ami volt, mégis megváltozott. A művészien megfaragott oszlopfő készítője valószínűleg ismerte a párizsi St. Denis kolostor Suger apátjának (1180–1151) versét, amely az ottani templom egyik üvegablakát díszítette:

³ Ld. ehhez és a következőkhöz: H. DE LUBAC, *Typologie Allegorie Geistlicher Sinn. Studien zur Geschichte der christlichen Schriftauslegung. Aus dem Französischen übertragen und eingeleitet von Rudolf Voderholzer* (Theologia Romanica XXIII; Einsiedeln–Freiburg 1999) VII.

*Tollis agendo molam de furfure, Paule, farinam.
Mosaicae legis intima nota facis.
Fit de tot granis verus sine furfure panis,
Perpetuusque cibus noster et angelicus.⁴*

Magyar fordításban:

*Hajtva a malmot, Pál, lisztől válaszd el a korpát.
Mózesi törvénynek titkát tárjad elénk.
Ily sok búzából korpátlan, tiszta kenyér lesz,
Táplál vég nélkül minket s angyalokat.⁵*

Lyoni Szent Iréneusz minden keresztényről mondja, hogy éjjel-nappal „kérődzik”, azaz medítál a Törvény szavain, megrágja újra meg újra, hogy eledele legyen (*Adv. Haer.* V,8, lelki értelmezés Lev 11,2-höz). Az ember maga is őrlí, morzsolja, koptatja a szavakat, amelyeket másvalaki a szájára adott. Azután egyszer „elcsendesül a malom” (vö. Préd 12,4), és átölel az Isten csendje, amelyben örök életre ébredünk. A megőrölt búza és az új liszt ez alkalommal nemcsak eucharisztikus jelkép, hanem az Ó- és Újszövetség egységének és különbségének példázata is. Ahhoz azonban, hogy az Ige asztalánál valódi táplálékot találjunk, szükséges a Biblia két egymásra utaló részletét egységben látni. Amit a középkori oszlopfő Mózes és főként Pál munkájának tulajdonít, azt az ő segítségével ma is el kell végeznie a keresztény hívőnek, hogy táplálékhoz jusson az Írás szavaiból.

Kötetünket tehát jó szívvel ajánljuk nekik, a hitben és az Írások ismeretében elmélyülni vágyóknak, bár tisztában vagyunk nemcsak sokféle hiányosságával, hanem a felvetett témák szinte átláthatatlan sűrűségével is. Aggodalmasabban, de aggályainkat félretéve fordulunk a tudomány művelőjéhez is, kezdőkhöz és haladókhöz, remélve, hogy a nemzetközi irodalomban olyan sokat vitatott téma magyar nyelvű tárgyalása valamelyes szolgálatot jelent majd.

Végül hálával adjuk kezébe kötetünket mindazoknak, akik azt előre meg is szolgálták: jó szavukkal, biztatásukkal és bátorításukkal, ellenőrző és jóváhagyó figyelmükkel. Köszönöm, hogy a kötet alapját képező dolgozatot a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara a

⁴ PL 186, 1237. Idézi H. DE LUBAC, *Typologie Allegorie Geistlicher Sinn*, VII.

⁵ Ld. MAROSI E. (szerk.), *A középkori művészet történetének olvasókönyve*. Ford. Babits Mihály et alii (Budapest 1997) 110.

2009–2010-es évben lefolytatott habilitációs eljárás keretében Dr. Kocsis Imre, Dr. Rózsa Huba és dr. Tarjányi Béla professzor urak szakvéleményére alapozva elfogadta. Hálával tartozom Egresits Ferencnek, aki éveken át a Győri Hittudományi Főiskola rektoraként a habilitációs eljárást támogatta, illetve dr. Veres András megyéspüspökömnek, aki a növekedéskultúra nevelésére és a tudományos munkára nemcsak szabadá tett, hanem ennek a munkának a jelentőségét újra meg újra meg is erősítette bennem. Köszönöm dr. Gyürki László prelátus úrnak a kötet végső tartalmi, illetve Kontra Attila hallgatómnak a nyelvi ellenőrzését. Köszönöm a megjelentetésben nyújtott segítséget Dr. Xeravits Géza professzor úrnak szellemi, illetve Etelka I. Steiner-Sigmond asszonynak anyagi értelemben.